

Lapuan patruunatehtaan räjähdysten jälkeinen kriisiapu 1976–2002

Oulun yliopisto

Historiatieteet

Tieteiden ja aatteiden historia
Kandidaatintutkielma

13.12.2023

Juuso Karjalainen

Sisällysluettelo

Johdanto	3
1. Lapuan patruunatehtaan räjähdys.....	6
2. Konkreettinen kriisiapu.....	10
2.1 Välitön kriisiapu.....	10
2.2 Avustustoiminta onnettomuuden jälkeen.....	12
3. Psykologinen kriisiapu.....	14
3.1 Akuutti psykologinen kriisiapu.....	14
3.2 Patruunatehtaan räjähdysonnettomuuden perhepsykiatrinen seurantalutkimus	16
Loppulause	22
Lähteet ja tutkimuskirjallisuus	24

Johdanto

Tiistai-aamuna 13.4.1976 kello 7.42 tapahtui Lapualla räjähdysonnettomuus, jonka vuoksi 40 ihmistä menetti henkensä, yli 60 henkilöä sai sairaalahoitoa vaativia vammoja ja satojen ihmisten elämä muuttui peruuttamattomasti. Lataamorakennuksessa tapahtunut valtava räjähdys tuhosi koko rakennuksen ja vaurioitti useita rakennuksia kilometrin säteellä räjähdyspaikasta.¹ Onnettomuus vaikutti lähes kaikkien lapualaisten elämään ja aiheutti paljon muutoksia niin Lapualla kuin koko maassa. Lapuan suuronnettomuuden myötä ryhdyttiin tekemään tutkimusta traumaattisten kokemusten vaikutuksista ihmisen elämään ja psykologisen kriisiavun merkityksestä. Monissa tulevilla suuronnettomuuksissa ja niiden jälkiseurausten hoidossa huomioitiin ja hyödynnettiin monia Lapuan onnettomuuden mukanaan tuomia oppeja.

Tässä kandidaatintyössäni tutkin Lapuan patruunatehtaan räjähdysonnettomuutta seurannutta kriisityötä, keskittyen erityisesti asiantuntijoiden rooliin. Aihe on merkittävä, sillä Lapuan patruunatehtaan räjähdystä pidetään yleisesti käännteentekevänä tapahtumana suomalaisessa psykologiassa, jonka myötä erityisesti kriisipsykologiaan ryhdyttiin kiinnittämään enemmän huomiota ja sen tärkeys ymmärrettiin. Ennen räjähdystä kriisipsykologiasta oli tehty tutkimusta lähinnä ulkomailla, mutta räjähdysten myötä tutkimusta ryhdyttiin tekemään myös Suomessa. Onnettomuudesta alkanut tutkinta ja varautuminen suuronnettomuuksien varalle johti lopulta erityisten kriisiryhmien perustamiseen 1990-luvun alussa.

Tutkimuksessani pyrin selvittämään, miten kriisityö käynnistyi onnettomuuden jälkeen ja millaista konkreettista apua onnettomuuden uhreille tarjottiin. Lisäksi tarkastelen uhreille ja heidän omaisilleen tarjottua psykologista kriisiapua ja sitä, millaisia vaikutuksia psykologisella kriisiavulla oli. Pyrin vastaamaan kysymyksiin lähdeaineiston ja tutkimuskirjallisuuden avulla, joista selviää avun tarjoamiseen osallistuneiden henkilöiden näkemys tarjotun avun hyödyistä. Lisäksi vertailen Lapuan kriisityössä käytettyjä menetelmiä myöhemmin kehitettyihin kriisityön menetelmiin ja myöhemmin tapahtuneiden suuronnettomuuksien kriisityöhön. Tutkielma on kvalitatiivinen ja lähdemateriaalin tulkitsemisessa olen hyödyntänyt lähiluvun tekniikoita sekä tehnyt myös vertailevaa tutkimusta, erityisesti Lapuan patruunatehtaan räjähdysten ja Myyrmannin räjähdysten psykologisen kriisiavun onnistumisen tarkastelussa. Vertailua on tehty soveltuvien osien, käsittäen pääasiassa tutkijoiden ja tutkimuksiin osallistuneiden henkilöiden kokemuksia hoidon onnistumisesta, sillä suora

---

¹ Onnettomuustutkintapöytäkirja 1976, 1.

vertailu ei ole mielekästä tapausten erilaisuuden ja eri aikakausina käytettyjen eroavien menetelmien vuoksi.

Työ etenee kronologisesti teemoittain, alkaen varsinaisesta räjähdyksestä ja sen jälkeen aloitetuista pelastustoimista, joita käsittelen luvussa yksi. Luvussa käsiteltävät pelastustoimet ovat akuutteja onnettomuuden jälkeen onnettomuuspaikalla tehtäviä konkreettisia toimia, joihin kuuluvat esimerkiksi onnettomuuspaikan raivaus, loukkaantuneiden toimittaminen sairaalaan ja menehtyneiden etsiminen.

Tämän jälkeen siirrytään käsittelemään varsinaista kriisiapua, jota onnettomuudesta selvinneille ja uhrien perheille ryhdyttiin antamaan lähes välittömästi onnettomuuden jälkeen. Luvussa 2.2 käsittelen rahallisen avustustoiminnan kehitystä, joka myös alkoi hyvin pian onnettomuuden jälkeen ja lopetettiin viimeisenä Lapuan onnettomuuden uhrien tukitoimena vasta vuonna 2002.

Konkreettisten ja rahallisten avustustoimien jälkeen siirryn käsittelemään erityisesti psykologista kriisiapua. Luku kolme on jaettu kahteen alalukuun, joissa ensimmäisessä käsitellään välittömästi onnettomuuden jälkeen tapahtunutta akuuttia psykologista kriisiapua ja toisessa keskitytään pitkäkestoisempaan psykologiseen apuun, jota perhepsykiatrinen seurantatutkimus edusti.

Työn keskeinen käsite on kriisiapu. Joissain yhteyksissä puhutaan myös kriisityöstä, jolla usein viitataan nimenomaan ainoastaan psykososiaaliseen tukeen traumaattisen kriisin, kuten onnettomuuden jälkeen. Olen käyttänyt tutkielmassani käsitettä kriisiapu sen laajemman, myös konkreettiset avustustoimet kattavan merkityksen vuoksi. Käsitteellä tarkoitetaan ulkopuolista tukea, jota aktiivisesti tarjotaan yllättävän kriisitilanteen kohdanneille henkilöille.² Avun tarkoitus on mahdollistaa normaaliin elämään palaaminen kriisitilanteen jälkeen ja pyrkiä minimoimaan esimerkiksi psyykkistä oireilua. Tutkielmassani olen jakanut käsitteen konkreettiseen ja psykologiseen kriisiapuun, jossa konkreettinen kriisiapu kattaa kaikki materiaaliset ja rahalliset avustustoimet, kun psykologinen kriisiapu puolestaan koskee vain tarjottua psykologista apua.

Aiempaa tutkimusta aiheesta on tehty yllättävän vähän, kun otetaan huomioon tapahtuman merkityksellisyys. Keskeisin tutkimus, jota käytän tässä työssäni lähteenä, on vuonna 1985 osana *Psychiatria Fennican* julkaisusarjaa ilmestynyt *Patruunatehtaan räjähdysonnettomuuden perhepsykiatrinen seurantatutkimus*, jossa räjähdysonnettomuuden uhrien perheitä on seurattu kolme vuotta onnettomuuden jälkeen. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää millaista tukea traumaattisen

---

² Saari 2000, 96.

kriisin kokeneet henkilöt tarvitsevat ja millaisia toimenpiteitä on tehtävä, jotta suuronnettomuuksiin voitaisiin jatkossa paremmin varautua.

Toinen työssä käyttämäni merkittävä tutkimuskirjallisuutta edustava lähde on Arto Juurakon kirja *Patruunatehtaan räjähdys: historiaa ja muistikuvia*, vuodelta 2006. Kirjaan on koottu yleisesti räjähdysten historiaa ja sitä varten on haastateltu monia onnettomuudessa osallisena olleita henkilöitä, silminnäkijöistä pelastustyöntekijöihin.

1. Lapuan patruunatehtaan räjähdys

Lapuan patruunatehdas oli vuonna 1976 puolustusministeriön hallintaan kuulunut tehdas, jossa valmistettiin pääosin metalliteollisuuden alalle kuuluvia komponentteja, kuten ketjuelementtejä ja ketjuja, hylsyjä sekä luoteja. Näiden lisäksi tehtaassa valmistettiin ampumatarvikkeita Puolustuslaitoksen tarpeisiin ja siviilimarkkinoilla myytäväksi.³ Tehdas työllisti vuonna 1976 noin 500 henkilöä, joista noin 125 työskenteli räjähdysvaarallisissa työtehtävissä.⁴ Tehtaan alueella sijaitsi useita rakennuksia, joista kuitenkin vain kahdessa tapahtui räjähdysvaarallista tuotantoa. Nämä rakennukset olivat Lataamo I ja Lataamo II. Näiden lisäksi alueella sijaitsi muun muassa ampumarata ja varastointi- sekä pakkaustiloja, joissa käsiteltiin räjähdysvaarallisia materiaaleja.

13.4.1976 tapahtunut räjähdys tapahtui toisessa räjähdysvaarallisen tuotannon rakennuksista, Lataamo II:ssa. Rakennuksessa sijaitsi yhteensä seitsemän erityyppisille patruunoille tarkoitettua latauskonetta tai -pöytää, joista jokaiseen johti ruutiputki rakennuksen ullakolta, jota kutsuttiin ruutiullakoksi, jossa patruunoiden valmistamiseen tarvittavaa ruutiä säilytettiin. Ruutiullakko kulki koko lataamorakennuksen poikki ja siellä sijaitsi erilliset ruutiruumat, joista ruuti syötettiin ruutiputkia pitkin alhaalla sijaitseville työpisteille.⁵

Tutkimuksissaan onnettomuustutkijalautakunta päätyi siihen lopputulokseen, että räjähdys sai alkunsa lataamorakennuksessa olleesta pulttipistoolin patruunoiden latauskoneesta.⁶ Työntekijät olivat kuvailleet konetta häiriöherkäksi ja siinä oli ennen onnettomuutta ilmennyt säännöllisesti häiriöitä. Räjähdyksen jälkeen poliisikuulusteluissa selviytyneet työntekijät ovat kuvailleet koneen häiriöiden olleen päivittäisiä ja konetta korjanneen sekä ylläpitäneen asentajan olleen jatkuvasti koneen vierellä.⁷

Myös räjähdyshetkellä asentaja oli latauskoneella, sillä konetta oltiin juuri ottamassa uudelleen käyttöön korjaustoimenpiteiden ja ruudin lisäämisen jälkeen. Tutkimuksissa räjähdysten alkupiste on saatu paikannettua latauskoneen ruudittajan annostelusylinterin tiivistysrengasuraan, mutta itse syttymisen aiheuttajaa ei olla varmuudella voitu selvittää.

---

³ Roiko-Jokela ym. 2023, 135.

⁴ Onnettomuustutkintapöytäkirja 1976, 1.

⁵ Onnettomuustutkintapöytäkirja 1976, 7.

⁶ Onnettomuustutkintapöytäkirja 1976, 151.

⁷ Onnettomuustutkintapöytäkirja 1976, 38.

Räjähdyksessä levisi silmänräpäyksessä ruutiputkia pitkin lataamorakennuksen ruutiullakolle, jossa laskelmien mukaan oli noin 680–770 kg ruutia. Räjähdyksessä eteni koko ruutiullakon läpi noin 20 millisekunnissa ja tuhosi kantavat betonirakenteet, singoten valtavan määrän betonikappaleita ja muita sirpaleita ympäristöön ja jopa metrin syvyyteen maahan hallin lattian läpi.⁸ Kantavien betonirakenteiden tuhoutuessa räjähdyskaasut levisivät ympäri lataamorakennusta, joka silminnäkijöiden mukaan nostatti koko rakennuksen katon ilmaan, samalla työntäen seiniä ulospäin. Tämän seurauksena koko rakennus romahti. Kuumat räjähdyskaasut myös sytyttivät raunioissa olevia pahvi- ja puupakkauksia palamaan, josta tuli levisi puisiin rakenteisiin ja valmiiden patruunoiden pakkauksiin. Palavat patruunapakkaukset aiheuttivat pelastushenkilökunnalle vaaraa ja siten omalta osaltaan vaikeuttivat ja hidastivat pelastustoimia.

Onnettomuushetkellä lataamorakennuksessa työskenteli yhteensä 69 henkilöä, joista 40 menehtyi onnettomuudessa.⁹ Selviytyneistä 12 oli räjähdysketkellä varsinaisessa lataamohallissa ja kuusi henkilöä oli rakennuksen päädyssä sijaitsevista patruunoiden purkamiseen tarkoitettussa tilassa tai sosiaalituloissa¹⁰. Selviytyjien kertomuksien mukaan räjähdys tapahtunut yhtäkkiä, ilman mitään ennakkovaroitusta ja ilmeni vain yhtäkkiä tapahtuneena pimentymisenä. Selviytyjien havainnoista tutkijalautakunta ei pystynyt päättelemään räjähdysten alkupistettä tai leviämistä.

Tieto räjähdyksestä levisi nopeasti, sillä patruunatehdas sijaitsi keskeisellä paikalla, eikä voimakas räjähdys jäänyt huomaamatta. Lapuan poliisiasema sai ilmoituksen onnettomuudesta kello 7.45, eli noin kolme minuuttia räjähdysten jälkeen.¹¹ Sieltä hälytys välitettiin eteenpäin Lapuan palokunnalle ja terveyskeskukseen. Räjähdyksestä ilmoitettiin myös lähes välittömästi Seinäjoen paloasemalle, sillä Ylistaron palomestari oli sattumalta onnettomuushetkellä muutaman sadan metrin päässä tehtaasta ja suoritti hälytyksen autoradiopuhelimellaan.

Ensimmäisenä tapahtumapaikalla olivat tehtaan omat työntekijät, jotka pelastivat loukkaantuneita terveyskeskukseen sekä tehtaan autoilla, että omilla henkilökohtaisilla ajoneuvoillaan. Ensimmäiset ambulanssit saapuivat paikalle kello 7.46, jonka jälkeen ajoneuvoja saapui lisää ja uhrien laajamittaiset kuljetukset terveyskeskukseen alkoivat.¹² Suurin osa loukkaantuneista siirrettiin noin tunnin kuluessa Lapuan terveyskeskukseen, josta heitä siirrettiin edelleen Seinäjoen keskussairaalaan

---

⁸ Onnettomuustutkintapöytäkirja 1976, 65.

⁹ Juurakko 2006, 140.

¹⁰ Muiden selviytyjien sijainnista onnettomuushetkellä ei ole lähdeaineistossa tietoja.

¹¹ Onnettomuustutkintapöytäkirja 1976, 53.

¹² Onnettomuustutkintapöytäkirja 1976, 54.

hoidettavaksi. Viimeisetkin loukkaantuneet saatiin pelastettua raunioista kello 9.10 mennessä, jolloin paikalle oli saatu jo enemmän raivauskalustoa auttamaan pelastustöissä.

Lähes välittömästi onnettomuuden jälkeen alkoi myös sammutustyö, joka tapahtui aluksi tehtaan oman palokunnan toimesta. Lapuan palokunta ehti tapahtumapaikalle nopean hälytyksen vuoksi noin kymmenessä minuutissa, kello 7.55, jonka perässä paikalle saapui myös Seinäjoen palokunta kello 8.10. Räjähdyksen jälkeensä jättämät tulipalot saatiin sammutettua haastavista olosuhteista huolimatta jo kello 8.20 mennessä, jonka jälkeen palokuntien henkilöstö siirtyi auttamaan pelastustöissä. Lapuan ja Seinäjoen palokuntien pelastustyöt jatkuivat iltapäivään kello 15.20 asti, jonka jälkeen paikalle jäi tehtaan oma palokunta ja Ilmasotakoululta paikalle hälytetty sotilasosasto, jotka vastasivat alueen jälkivartioinnista.¹³

Uhreja evakuoitaessa ongelmia aiheutti ruuhkautuneet puhelinlinjat. Tieto onnettomuudesta oli jo Yleisradion radiolähetykset kautta levinnyt, jolloin huolestuneet omaiset yrittivät puhelimitse tavoittaa läheisiään.¹⁴ Ongelmaa pahensi entisestään sattumalta samanaikaisesti räjähdyksen kanssa todettu vika maanalaisissa puhelinkaapeleissa, joka saatiin kuitenkin päivän aikana korjattua. Yhteydenpito esimerkiksi onnettomuuspaikan ja terveyskeskusten välillä saatiin järjestettyä radiopuhelimien avulla.

Yhteensä pelastustöihin onnettomuuspaikalla osallistui noin 200 henkilöä, jotka koostuivat tehtaan omasta henkilökunnasta ja eri palokuntien henkilöstöstä. Heidän lisäksi työskenteli myös kymmeniä lääkäreitä, sairaanhoitajia, ensihoitajia ja muuta terveydenhuollon henkilöstöä, jotka osallistuivat uhrien auttamiseen. liian lyhyt kappale

Onnettomuuden laajuudesta ja pienestä tapahtumapaikasta huolimatta pelastustyö kyettiin aloittamaan jo hyvin pian räjähdyksen jälkeen. Tähän auttoi omalta osaltaan onnettomuuden ajankohta arki-aamuna, jolloin suurimmassa osassa pelastus- ja terveyspalveluita oli paikalla paljon henkilökuntaa. Onnettomuuspaikan sijaitessa keskellä kaupunkia, myös tieto onnettomuudesta saatiin lähes välittömästi lähistöllä olleiden silminnäkijöiden toimesta, jotka pystyivät hälyttämään paikalle apua. Hälytyksen jälkeen paikalle saapuikin runsaasti pelastushenkilökuntaa monista lähialueen palokunnista, joka omalta osaltaan oli vaikuttamassa myönteisesti siihen, ettei onnettomuuden jälkeisessä tulipalossa ja rakenteiden sortumisessa aiheutunut enää lisäkuolonuhreja. Onnettomuuden pelastustöissä oli varmasti myös hieman onnea mukana, sillä huolimatta patruunatehtaan

---

¹³ Onnettomuustutkintapöytäkirja 1976, 55.

¹⁴ Juurakko 2006, 90.

ympäristössä olevien räjähtämättömien ammusten aiheuttamasta räjähdysvaarasta, ei pelastustöissä loukkaantunut yhtään henkilöä.

2. Konkreettinen kriisiapu

2.1 Välitön kriisiapu

Kriisiavun järjestäminen alkoi lähes välittömästi räjähdysten jälkeen. Jo räjähdyspäivänä yksi sosiaalityöntekijä Seinäjoelta lähti kiertämään sellaisia koteja, joissa perheen äiti työskenteli lataamorakennuksessa. Tämä toiminta oli oma-aloitteista kartoittamista, johon esimerkiksi Lapuan kunnalta ei tullut pyyntöä, vaan toiminta sai alkunsa kyseisen sosiaalityöntekijän omasta aloitteesta.¹⁵

Epäselvässä tilanteessa heti onnettomuuden jälkeen myös tieto siitä, kenen vastuulla kriisiapu ja omaisten tukeminen oli, aiheutti epätietoisuutta. Patruunatehdas oli kuitenkin puolustusministeriön alainen valtion laitos, joten Lapuan sosiaalitoimessa oletettiin, että myös vastuu onnettomuuden jälkeen tapahtuvista toimenpiteistä olisi myös valtiolla. Lapuan perusturvajohtajana työskennellyt Oiva Yli-Mannila muistelee teoksessa ”*Patruunatehtaan räjähdys, historiaa ja muistikuvia*”, kuinka sosiaaliministeriltä saapunut sähkö sai tajuamaan, ettei valtio yksin hoitaisi asiaa:

*Sosiaaliministeriltä tuli sähkö ja suruvalitelut. Hän toivotti onnea ja menestystä tässä erittäin vaikeassa tehtävässä ja työssä. Kyllä siinä vähän hölmistyin, että minulleko tämä nyt kaatuu. Olin luullut, että valtio huolehtii omien systeemiensä mukaan onnettomuuden jälkihoidosta, mutta ei se niin ollutkaan.*¹⁶

Onnettomuutta seuranneena päivänä kunnan sosiaalityöntekijät ja Suomen Punaisen Ristin (jatkossa SPR) edustajat pitivät kokouksen, jossa pohdittiin tarvittavia toimenpiteitä. He muodostivat työpareja, joiden tehtävänä oli kiertää kaikki sellaiset kodit, joihin onnettomuus oli vaikuttanut. Toisin kuin onnettomuuspäivänä, tällä kertaa työparit kiersivät kaikki taloudet, joissa perheenjäsen oli joko menehtynyt tai kadonnut, tai joiden talo oli saanut räjähdyksessä vaurioita.¹⁷ Kierroksella kartoitettiin perheiden tilannetta ja heiltä kerättiin tietoja perheestä, lapsista ja siitä, työskentelikö perheenjäseniä räjähtäneessä lataamorakennuksessa.

Kierroksen yhteydessä jaettiin myös ensimmäiset avustukset: vaikeasti loukkaantuneiden tai kuolleiden henkilöiden perheenjäsenet saivat Punaisen Ristin katastrofivaroista muutamia tuhansia markkoja rahaa erilaisiin käytännön kuluihin, kuten ruokaan ja lasten vaatteisiin. Kierrokselta saatujen tietojen perusteella laadittiin yhteenveto onnettomuuden uhreista ja yleistilanteesta, joka välitettiin myös eri tiedotusvälineille.

---

¹⁵ Juurakko 2006, 100.

¹⁶ Juurakko 2006, 100.

¹⁷ Juurakko 2006, 101.

SPR perusti yhdessä vapaaehtoisen pelastuspalvelun kanssa myös katastrofikeskuksen läheiselle Liuhtarin koululle, jonka tarkoituksena oli tarjota väliaikaismajoitusta ja ruokailua suurelle määrälle onnettomuudessa kuolleiden ja loukkaantuneiden omaisille.¹⁸ Keskukseen ei kuitenkaan saapunut uhrien omaisia tai vanhempansa menettäneitä lapsia, sillä nämä olivat hakeneet apua ensisijaisesti sukulaisten ja tuttavien luota. Koululla tarjottuja palveluita hyödynsivät lähinnä poliisit ja pelastustyöntekijät, jotka kävivät ruokailemassa koulun tiloissa. Laajamittaiselle tilapäismajoitukselle ei ollut tarvetta, mutta muutamille perheille, joiden talo oli vaurioitunut räjähdyksessä, jouduttiin järjestämään tilapäismajoitus. Tämä tapahtui erillisiin kunnan osoittamiin sijainteihin, joihin järjestettiin tarvittavat huonekalut ja tarvikkeet SPR:n toimesta.¹⁹

Onnettomuusperheisiin tehdyllä vierailu- ja kartoituskierroksella havaittiin myös henkisen tuen tärkeys onnettomuustilanteissa. SPR:n edustajat kiersivät yhdessä poliisin ja papin kanssa niiden perheiden luona, joiden omainen oli menehtynyt onnettomuudessa.²⁰ Kuolleiden omaisille tarjottiin keskustelua, mutta varsinaisia toimintamalleja tai resursseja akuutin henkisen avun tarjoamiseen ei ollut käytettävissä.

Kirkko vastasi myös hautajaisiin liittyvistä järjestelyistä. Seurakuntatalolle avattiin välittömästi onnettomuuden jälkeen päivystävä järjestelytoimisto, jonka tarkoituksena oli toimia omaisten tukena hautajaisten järjestelyssä.²¹ Yhteishautajaisia koskevia päätöksiä varten perustettiin päätoimikunta, johon kuului henkilöitä kirkosta, kunnanhallinnosta ja puolustusvoimista. Menehtyneiden uhrien hautajaiset järjestettiin 24.4.1976 Lapuan tuomiokirkossa.

Lapualle alkoi tulla lahjoituksena rahaa heti, kun tieto onnettomuudesta ja sen laajuudesta levisi tiedotusvälineiden kautta koko maahan. Avustusrahastojen ja uhrien auttamiseksi järjestettyjen hyväntekeväisyystapahtumien myötä rahaa kerättiin lopulta 7,6 miljoonaa markkaa.²² Merkittävimpiä tukijoita oli valtio, joka antoi 600 000 markkaa käytettäväksi hautajaiskuluihin ja muihin korvauksiin, sekä kirkko, joka keräsi myös yhteensä 600 000 markan lahjoituksen. Lahjoituksia käytettiin aluksi merkittävimpien aineellisten menojen kattamiseen, kuten hautajaiskuluihin. Valtion antamalla varoilla autettiin onnettomuusperheitä esimerkiksi velkojen maksamisessa. Monet perheistä olivat nuoria ja asuivat omakotitalossa, jonka velka oli vielä maksamatta.

---

¹⁸ Hytönen 2002, 152.

¹⁹ Hytönen 2002, 153.

²⁰ Hytönen 2002, 153.

²¹ Juurakko 2006, 93.

²² Juurakko 2006, 101.

Avustustoiminnan koordinointi kaikkien eri järjestöjen ja yhteisöjen välillä osoittautui mahdottomaksi toteuttaa pidemmällä aikavälillä. Tämän vuoksi perustettiin kaksi avustustoimikuntaa, joihin kuului edustajia kaikista niistä järjestöistä, jotka olivat vastaanottaneet rahaa avustustoimintaan. (liian vähän virkkeitä)

Ensimmäinen toimikunta oli Lapuan räjähdysonnettomuuden sosiaalisen avun toimikunta, jonka tarkoituksena oli vastata kuukausittaisista avustuksista. Tällä pyrittiin ylläpitämään onnettomuusperheiden elintaso muuttumattomana, vaikka perheen toinen aikuinen oli menehtynyt onnettomuudessa. Toinen toimikunta oli Lapuan räjähdysonnettomuuden opintotukitoimikunta, jonka tehtävänä oli vastata uhrien lasten ja leskien opintojen rahallisesta tukemisesta.²³

2.2 Avustustoiminta onnettomuuden jälkeen

Toimikunnille päätettiin säännöt ja valittiin avustustapa, jonka perusteella rahaa ryhdyttäisiin jakamaan. Kun toimitavat ja muut järjestelyt oli saatu tehtyä, jakoivat toimikunnat ensimmäiset avustuksensa alkusyksyllä 1976.²⁴ Avustustoiminta jatkui vielä pitkään onnettomuuden jälkeen. SPR sijoitti lahjoituksena saatuja varoja, jolla voitiin varmistua niiden riittävydestä. Avustuksia jaettiin lopulta yhteensä yli 20 miljoonaa markkaa.²⁵

Sosiaalisen avun toimikunta tarjosi onnettomuudessa menehtyneiden perheille sosiaalista avustusta, kuten mahdollisuuden käyttää psykologin palveluita ja järjesti erilaisia tapahtumia perheille, kuten joulujuhlia ja ulkomaanmatkan, jonka yhtenä tarkoituksena oli antaa myös muuta keskusteltavaa aikuisille. Lisäksi toimikunta maksoi kuukausittain 200 markan suuruisen erityislapsilisän, jolla perheiden taloudellinen toimeentulo haluttiin varmistaa onnettomuuden jälkeen. Tätä erityislapsilisää maksettiin siihen saakka, kunnes lapsi täytti 18 vuotta ja sen suuruutta korotettiin vuosittain elinkustannusindeksin mukaisesti.²⁶

Sosiaalisen avun toimikunnan toiminta jatkui parin vuoden ajan, jonka jälkeen yhteisiä kokoontumisia tai juhlia ei koettu enää tarpeellisina. Tämän jälkeen perheille järjestettiin ainoastaan tiedotustilaisuuksia, joissa asianosaiset pidettiin ajan tasalla toimikunnan tilanteesta. Sosiaalisen avun

---

²³ Juurakko 2006, 103.

²⁴ Juurakko 2006, 106.

²⁵ Juurakko 2006, 109.

²⁶ Juurakko 2006, 103.

toimikunnan työskentely ja avustusten maksaminen päättyi vuonna 1993, jolloin kaikki onnettomuusperheiden lapset olivat saavuttaneet täysi-ikäisyyden.²⁷

Opintotukitoimikunta puolestaan maksoi sellaisille onnettomuusperheiden lapsille ja leskille opintotukea, joiden toinen vanhempi tai puoliso oli menehtynyt onnettomuudessa. Tuki vastasi suuruudeltaan valtiolta saatavaa opintolainaa ja se myönnettiin kaikille 16 vuotta täyttäneille onnettomuusperheiden lapsille. Myöhemmin opintotukitoimikunnan tuen piiriin otettiin myös onnettomuudessa loukkaantuneet ja heidän lapsensa. Opintotukea maksettiin siihen saakka, kunnes tuen saaja valmistui ammattiin.²⁸ Yhteensä 108 henkilöä sai opintotukitoimikunnan jakamaa opintotukea.

SPR:n päätös sijoittaa lahjoitusvarat oli erittäin tärkeä ja oikeaksi osoittautunut ratkaisu, sillä siitä johtuen avustuksen piiriin saatiin kaikki onnettomuusperheiden lapset, eikä rahojen jakamisperusteita tarvinnut kertaakaan kiristää tai jaettavia summia leikata.²⁹ Tämä on merkittävä saavutus, ottaen huomioon onnettomuuden laajuuden ja osallisten suuren lukumäärän. Lapuan onnettomuuden uhreille maksetut avustukset käsittivät vielä 1980-luvun puolivälissä hieman yli 30 % kaikista SPR:n maksamista avustuksista kotimaassa.³⁰

Avustustoimikunnat lopettivat toimintansa patruunatehtaan räjähdysten vuosipäivänä 13.4.1999, jolloin myös opintotukitoimikunnan toiminta loppui. Opintotukea jaettiin vielä vuoteen 2002 saakka, joka toimikuntien toiminnan loppumisen jälkeen maksettiin SPR:n katastrofirahastosta. Viimeisten maksettujen tukien jälkeen käyttämättömiä avustusvaroja oli yhä jäljellä 380 000 markkaa, jotka siirrettiin SPR:n katastrofirahastoon, josta niitä käytettiin kotimaan katastrofiavun tukien maksamiseen.³¹

---

²⁷ Juurakko 2006, 110.

²⁸ Juurakko 2006, 104.

²⁹ Juurakko 2006, 110.

³⁰ Hytönen 2002, 154.

³¹ Juurakko 2006, 110.

3. Psykologinen kriisiapu

3.1 Akuutti psykologinen kriisiapu

Materiaalisen ja rahallisen avun lisäksi onnettomuusperheille tarjottiin myös henkistä apua. Kuten jo luvussa kaksi tuli ilmi, jo lähes välittömästi onnettomuuden jälkeen onnettomuusperheissä vieraili sosiaalityöntekijä ja myös pappi. Hieman myöhemmin perheille järjestettiin tilaisuuksia, joissa omaisia kutsuttiin keskustelemaan tapahtuneesta. Tilaisuuksilla oli myös oma merkityksensä vertaistuen tarjoamisessa niille perheille, joita onnettomuus kosketti. Näissä tilaisuuksissa oli mukana henkilöitä SPR:stä, Kansaneläkelaitokselta ja molemmista perustetuista avustustoimikunnista. Tilaisuuden tarkoituksena oli kartoittaa yleisesti onnettomuusperheiden avuntarvetta, mutta tilaisuuksissa keskiöön nousivat omaisten tunteet. Lapuan perusturvajohtaja Oiva Yli-Mannila muisteli tilaisuuksissa esiin nousseita tunteita näin:

Huomasin, että jossain vaiheessa he³² olivat hirveän aggressiivisia minulle. Omaiset olivat vihaisia, eikä me ymmärretty silloin, että surutyössä tulee näitä tiettyjä vaiheita. Nyt sitten jälkeinpäin olen todennut, että nämähän oli todella välttämättömiä, että he saivat sanoa, itkeä ja syyttää, päästää kaiken ulos itsestään.³³

Yli-Mannilan muistelusta selviää, että Lapuan onnettomuuden ajankohtana traumaattisen kriisin eri vaiheet eivät olleet yleisesti tiedossa. On havaittu, että traumaattisen kriisin kohdatessaan ihmiset usein reagoivat tilanteeseen saman toistuvan kaavan mukaan. Psykologi Salli Saari jakaa reaktiot kirjassaan ”*Kuin salama kirkkaalta taivaalta, kriisit ja niistä selviytyminen*” neljään eri vaiheeseen: psyykkisen sokin vaiheeseen, reaktiovaiheeseen, työstämis- ja käsittelyvaiheeseen sekä uudelleen orientoitumisen vaiheeseen.³⁴

Sokkivaihe tulee välittömästi kriisin jälkeen, jossa yleisin reaktio on tapahtumien tuntuminen epätodelliselta. Tätä vaihetta seuraa reaktiovaihe, joka edellyttää, että poikkeuksellinen tilanne on jo ohi. Reaktiovaiheessa aiemmin epätodelta vaikuttanut traumaattinen tapahtuma alkaa muuttumaan todelliseksi, jolloin myös tunteet nousevat esiin. Ihminen saattaa itkeä paljon tai tuntea vihaa ja pyrkiä etsimään syyllisiä tapahtuneelle.³⁵

---

³² Tilaisuuksissa olleet onnettomuusperheiden jäsenet.

³³ Juurakko 2006, 105.

³⁴ Saari 2000, 41–67.

³⁵ Saari 2000, 53.

Tätä vaihetta seuraa työstämis- ja käsittelyvaihe, jolloin traumaattisen tilanteen kohdanneet ihmiset usein muuttuvat sulkeutuneiksi ja sisäänpäin kääntyneiksi. Tapahtumasta ei enää haluta tai jakseta puhua ja aiemmin koetut voimakkaat tunteet siirtyvät taka-alalle. Tunteet eivät kuitenkaan katoa, vaan ne palaavat pintaan aina, kun jokin muistuttaa tapahtuneesta. Ihminen voi kokea, ettei ajattele enää aktiivisesti tapahtunutta, vaikka todellisuudessa tapahtuneen työstäminen jatkuu alitajuntaisesti. Tämän vuoksi monilla esiintyy muisti- ja keskittymisvaikeuksia sekä ärtyisyyttä. Viimeisessä, uudelleen orientoitumisen vaiheessa tapahtumasta on jo kulunut paljon aikaa ja sen aiheuttaman menetyksen ja elämänmuutoksen hyväksyminen on mahdollista. Elämään tulee vähitellen uusia mielenkiinnon kohteita ja tulevaisuuden hahmottaminen sekä suunnittelu alkaa jälleen onnistua. Traumaattinen tapahtuma ei enää hallitse ajatuksia ja hyvänä lopputuloksena voidaan pitää sitä, että tapahtuma muuttuu ainoastaan tietoiseksi ja levolliseksi osaksi ihmisen omaa minuutta.³⁶

Etenkin alkuvaiheessa suuren osan psykologisesta kriisityöstä hoiti seurakunta. Seurakunnan työntekijät jatkoivat vierailuitaan onnettomuusperheiden luona, tarjoten keskusteluapua ja tukea läheisensä menettäneille perheenjäsenille. Lapuan hiippakunnan piispa Yrjö Sariolan mukaan seurakunnan keskeinen tehtävä kriisitilanteissa on sielunhoitotyön käynnistäminen ja kotien tukeminen.³⁷ Koska varsinaisia kriisiryhmiä tai muita surutyössä ja kriisin kohtaamisessa psykologista apua tarjoavia tahoja ei ollut vielä olemassa, korostui kirkon tarjoaman avun merkitys.

Vaikka varsinaisia kriisiryhmiä tai toimintamalleja kriisitilanteisiin ei ollut vielä kehitetty, eikä onnettomuuden alkuvaiheissa uhrien kanssa työskennelleillä henkilöillä ollut laajaa käsitystä traumaattisen kriisin psykologisista piirteistä, on kuitenkin huomattava, miten hyvin Lapualla suoritettu akuutti kriisityö onnistui. Saari toteaa kirjassaan, että nykyään toimivien kriisiryhmien tärkein edellytys akuutin kriisityön onnistumiselle on, että kriisiryhmät saavat tiedon traumaattiseen tilanteeseen joutuneesta henkilöstä mahdollisimman pian tapahtuman jälkeen, jotta häneen voidaan olla yhteydessä.³⁸ Juuri näin toimivat seurakunnan työntekijät, jotka välittömästi onnettomuuden jälkeen olivat omatoimisesti yhteydessä onnettomuusperheisiin. Näin läheisensä menettäneet perheenjäsenet saatiin välittömästi avun piiriin. Mikäli olisi jääty odottamaan, että omaiset itse ottaisivat yhteyttä, apu olisi todennäköisesti tullut liian myöhään, sillä heti traumaattisen tilanteen jälkeen sokkireaktiossa ihmiset voivat kokea, etteivät tarvitse apua, mutta myöhemmin traumaattisen

---

³⁶ Saari 2000, 68.

³⁷ Juurakko 2006, 114.

³⁸ Saari 2000, 290.

kriisin edetessä eivät enää jaksaa tai kykene hakemaan apua, kun tilanteen todellinen kuormittavuus käy ilmi.³⁹

Pienen yhteisön hyvät puolet tulivat myös esiin, sillä läheiset suhteet naapurustoon ja perheiden sekä sukulaisten toiminta myös turvaverkkona onnettomuudessa läheisensä menettäneille henkilöille: surun ja menetyksen kanssa ei tarvinnut kamppailla yksin, vaan koko kaupunki suri tapahtunutta. Onnettomuudesta tuli koko kaupungin yhteinen tragedia, eikä se jäänyt vain siihen osallisten perheiden keskinäiseksi katastrofiksi.

Myöhemmin tapahtuneiden suuronnettomuuksien jälkeen vertaistuen järjestämistä on usein laiminlyöty. Sosiaali- ja terveysministeriö julkaisi vuonna 2004 Soili Poijulan seurantatutkimuksen Vantaan Myyrmäen räjähdysten uhrien ja omaisten psyykkisestä selviämisestä, jonka ensimmäisessä kyselyssä todettiin, että ainoastaan murto-osa tutkimukseen osallistujista oli saanut vertaistukea toisilta onnettomuuden uhreilta.⁴⁰ Vasta kyselyn myötä uhreille järjestettiin vertaistukea tarjoavia tilaisuuksia, lähes vuosi onnettomuuden jälkeen. Kuten jo aiemmin ilmeni, Lapuan onnettomuuden jälkeen vastaavia tilaisuuksia onnettomuusperheille järjestettiin jo hyvin pian onnettomuuden jälkeen.

3.2 Patruunatehtaan räjähdysonnettomuuden perhepsykiatrinen seurantatutkimus

Yksi Lapuan patruunatehtaan onnettomuuden jälkeen tehdyistä toimenpiteistä oli Helsingissä, Lastenlinnan työryhmän kokoaminen, jonka tarkoituksena oli kartoittaa kriisitilanteessa ilmeneviä perheiden tunne-elämän tapahtumia ja kerätä aineistoa suuronnettomuuksien aiheuttamien mielenterveyshaittojen ennaltaehkäisyä ja hoitoa varten.⁴¹ Erityisesti pyrittiin löytämään vastaus siihen, miten kriisiperheitä voidaan auttaa, millaista koulutusta ja tukea kriisiapua antavat henkilöt tarvitsevat sekä millaisia erityisorganisaatioita tarvitaan suuronnettomuuksia varten.⁴² Tutkimus toteutettiin yksilö- ja perhehaastatteluina Lapualla, joiden ohessa lapsille suoritettiin psykologisia tutkimuksia. Näiden tutkimusten tulosten perusteella on myös tarpeen vaatiessa tehty hoitoon ohjaamista.

Työryhmään kuului lastenpsykiatri, psykiatri ja kaksi lapsipsykologia, jotka tapasivat onnettomuusperheitä yhteensä neljä kertaa. Ensimmäinen tapaaminen oli 1,5 kuukautta

---

³⁹ Saari 2000, 290.

⁴⁰ Poijula 2004, 24.

⁴¹ Haaramo ym. 1985, 1 & 14.

⁴² Haaramo ym. 1985, 15.

onnettomuuden jälkeen ja viimeinen kolme vuotta onnettomuuden jälkeen. Tutkimukseen osallistui yhteensä 33 onnettomuusperhettä, joissa lapsia oli yhteensä 45.⁴³

Tutkimus perustuu pääosin aiemmin tehtyihin kansainvälisiin tutkimuksiin, joista varhaisin oli tehty 1940-luvulla ja uusin 1981, muutama vuosi onnettomuuden jälkeen. Tutkimuksen perusteina on käytetty esimerkiksi brittiläisen psykologi John Bowlbyn tutkimuksia surutyöstä ja erityisesti lasten surutyöstä. Lisäksi tutkimuksessa on huomioitu kaksi yhdysvaltalaista tutkimusta, joissa molemmissa on tutkittu katastrofien uhreja ja havaittu, että oikea-aikaisella surutyöllä ja trauman käsittelyllä on suuri merkitys siinä, kuinka hyvin onnettomuudesta selvinnyt selviäisi myös myöhemmin elämässään. Huolimatta siitä, että aihetta oli jo aiemmin tutkittu maailmanlaajuisesti, oli työryhmän tekemä tutkimus ensimmäinen Suomessa tehty tutkimus, jossa keskiössä oli onnettomuuden jälkeiset psykologiset oireet.

Tutkimuksessa aikuisille suoritettiin vapaamuotoisia haastatteluita, jotta jokaisen haastateltavan yksilölliset tarpeet ja psyykinen tilanne tulisi huomioiduksi. Lapsia puolestaan haastateltiin yhdessä perheidensä kanssa, sekä myös yksittäin. Lapset saivat itse kertoa kokemastaan surusta, jonka lisäksi he saivat ilmaista itseään myös muilla tavoin, kuten piirtäen ja leikkien.⁴⁴ Lisäksi psykologit haastattelivat lapsia ennalta määritetyn kaavion mukaisesti, jossa sovellettiin useita eri menetelmiä, kuten lauseentäydennystä, Rorschachin musteläiskätestiä ja Wartegg-piirrosteistä. Menetelmiä vaihdeltiin lasten iän mukaan ja lisäksi lapsille tehtiin myös persoonallisuustesti.

Seurantatutkimuksessa havaittiin, että onnettomuus vaikutti hyvin eri tavalla eri-ikäisiin lapsiin. Tutkijoilla oli tutkimusta tehdessään olemassa tieto ja käsitys traumaattisen kriisin eri vaiheista, joita tutkimuksessa kutsuttiin surutyön vaiheiksi. Tutkimuksessa huomioitiin kriisin eri vaiheita, jolloin huomattiin, että alun sokkitilan väistyminen oli lapsilla hidasta ja vielä yli vuodenkin kuluttua onnettomuudesta lapsilla havaittiin ”tunteiden selkiytymättömyyttä”.⁴⁵ Tutkijat kuitenkin korostavat, että lapsilla ilmeni suuria yksilöllisiä vaihteluita tilanteen kehittymisessä.

Toisella tapaamiskerralla puoli vuotta onnettomuuden jälkeen lapset alkoivat osoittamaan yhä enemmän vihan ja aggression tunteita. Tämä ilmeni esimerkiksi lapsien tekemissä piirroksissa, jotka olivat muuttuneet aggressiivisemmiksi. Lapset olivat myös muuttuneet sulkeutuneemmiksi jo toisella tapaamiskerralla, mikä voi mahdollisesti viitata lasten siirtyneen surun käsittelyssään eteenpäin, jota

---

⁴³ Haaramo ym. 1985, 2.

⁴⁴ Haaramo ym. 1985, 16.

⁴⁵ Haaramo ym. 1985, 24.

modernein termein kutsutaan käsittelyvaiheeksi. Tähän viittaa myös se havainto, että lasten suoritustaso koulussa laski samaan aikaan.

Tutkimuksessa havaittiin myös, että erityisesti murrosikään ehtineet lapset kokivat kasvanutta vastuuntuntoa perheessään. Monet olivat joutuneet ottamaan enemmän vastuuta kodinhoidosta ja sisaruksistaan, kun leskeksi jäänyt toinen vanhempi ei kyennyt yksin selviytymään kaikesta. Tämä korostui etenkin murrosikäisten tyttöjen kohdalla, jotka olivat menettäneet onnettomuudessa äitinsä. Heillä vihan tunteet tulivat esiin jo ensimmäisessä tapaamisessa ja vihaa tunnettiin vielä toisen tapaamisenkin aikana.⁴⁶ Huolimatta siitä, että eri ikäiset lapset reagoivat tilanteeseen eri tavoin, yhteistä kaikille lapsille oli yksinäisyyden kokemukset ensimmäisen vuoden aikana onnettomuuden jälkeen. Toinen ikäryhmiä yhdistävä piirre oli lisääntynyt varuillaan oleminen, jonka aiheutti jatkuva tuntemattoman vaaran pelko.⁴⁷

Tutkimuksen päätteeksi todettiin, että yleisesti arvioiden lapset kuitenkin selviytyivät onnettomuudesta pääosin hyvin. Lasten perusturvallisuuden tunne ei ollut kadonnut, johon on omalta osaltaan ollut vaikuttamassa muu perhe, tiivis ympäröivä yhteisö ja tarjotut avustustoimenpiteet. Kolmanteen tapaamiskertaan tultaessa tutkimukseen osallistujien määrä oli jo oleellisesti laskenut. Ensimmäisellä tapaamiskerralla lapsia tavattiin yli 40, kun taas viimeisellä kerralla osallistujia oli enää alle kymmenen.⁴⁸ Tämän tutkijat tulkitsivat johtuvan surutyön etenemisestä, eikä niinkään tutkimusvastaisuudesta.⁴⁹ Tutkimuksen kuluessa siihen osallistuneesta 45 lapsesta yhteensä 10 lasta ohjattiin jatkohoitoon paikalliseen kasvatusneuvolaan.

Aikuisista tutkimukseen osallistui yhteensä 38, joista suurin osa (23) oli kumppaninsa menettäneitä miesleskiä. Naisleskiä osallistui tutkimukseen yhteensä kuusi, loppujen osallistujien ollessa onnettomuusuhrien sisaruksia, vanhempia tai muita lähisukulaisia.⁵⁰ Aikuisille ei tehty yhtä laajoja psykologisia testejä kuin lapsille, vaan heidän kohdallaan tutkijat keskittyivät pelkästään haastattelemalla ymmärtämään osallistujan tuntemuksia. Keskiössä oli erityisesti psykologisen surutyön kulku. Tätä tulkittiin tarkkailemalla ”menetysoireita”, joihin kuului esimerkiksi masentuneisuus, tuskaisuus, itsesyytökset, alkoholin käyttö tai itsetuhoiset ajatukset.

---

⁴⁶ Haaramo ym. 1985, 27.

⁴⁷ Haaramo ym. 1985, 24.

⁴⁸ Haaramo ym. 1985, 24.

⁴⁹ Haaramo ym. 1985, 42.

⁵⁰ Haaramo ym. 1985, 28.

Ensimmäisillä kahdella tapaamiskerralla haastateltujen aikuisten kertomuksissa nousi esiin itse onnettomuuden tapahtumiin liittyvät kokemukset ja tunteet. Haastateltavat puhuivat heitä voimakkaasti järkyttäneistä tapahtumista, kuten ruumiiden tunnistamisesta onnettomuuden jälkeen tai varsinaisella onnettomuuspaikalla näkemistään asioista.⁵¹ Näiden lisäksi korostui myös yksinäisyyden tunne, johon saattoi monilla liittyä myös rauhattomuutta.

Perheissä syntyi myös sisäisiä jännitteitä. Tämä johtui osassa perheistä surutyön (traumaattisen kriisin) etenemisestä eri tahdissa. Heränneet vihantunteet ja aggressiot saattoivat purkautua muihin perheenjäseniin, joka osaltaan pahensi yksinäisyyden tunnetta. Osassa perheitä ongelmana oli myös aikuisten kykenemättömyys oman surutyönsä ohella huomioida lastensa surua.⁵² Vanhemmat saattoivat jopa tukeutua vanhimpiin lapsiinsa oman surunsa käsittelyssä, jättäen lapsien tunteet huomiotta. Tämä ongelma oli erityisesti niissä perheissä, joissa mies oli jäänyt lastensa yksinhuoltajaksi. Ongelmat vaikeiden asioiden kohtaamisessa johtivat myös osassa perheistä perheenjäsenten etääntymiseen.

Aikuisista useat kertoivat myös nähneensä unia, jotka liittyivät onnettomuuteen tai menehtyneeseen läheiseen. Usein heidän näkemissään unissa onnettomuudessa menehtynyt omainen palasi takaisin elävänä, mikä koettiin myönteisenä ja jopa terapeuttisena.⁵³ Huomattavaa on, että tutkimuksessa ei tule esille haastateltujen kokemuksia painajaisten tai muiden kielteisiä tunteita herättävien unien näkemisestä, mikä usein liitetään traumaattisen kokemuksen jälkioireisiin.

Haastatteluissa aikuiset toivat esiin paljon arkielämään sujumiseen ja jatkumiseen liittyviä pelkoja, jotka olivat tulleet onnettomuuden jälkeen. Monet vanhemmat pelkäsivät yksinhuoltajan roolia ja siitä selviytymistä. Tämä oli erityisesti miesleskien yleinen pelko. Omia taitoja ja riittävyttä kasvattajana epäiltiin ja pelko kasvatuksessa tapahtuvista virheistä näkyi myös erityisesti murrosikäisten lasten huoltajilla.⁵⁴

Toinen tutkimuksessa esiin noussut arkielämään vaikuttanut tekijä on pienessä yhteisössä eläneiden henkilöiden kokemus siitä, että he ovat leimattuja ja yhteisö seuraa heidän tekemisiään erityisen tarkasti.⁵⁵ Tunne korostui erityisesti naisleskillä. He kokivat, että ympäröivä yhteisö odotti heidän

---

⁵¹ Haaramo ym. 1985, 31.

⁵² Haaramo ym. 1985, 32.

⁵³ Haaramo ym. 1985, 34.

⁵⁴ Haaramo ym. 1985, 35.

⁵⁵ Haaraom ym. 1985, 34.

käyttäytyvän tietyllä, suruun sopivalla tavalla ja pidättäytyvän esimerkiksi uuden seurustelusuhteen etsimisestä.

Kokonaisuudessaan tutkimuksessa todettiin aikuisilla yleisimpinä onnettomuuden jälkeisinä oireina masennusta, somaattisia oireita ja itsesyytöksiä. Ensimmäisellä tapaamiskerralla todettiin onnettomuuden sokkivaiheen olevan selkeimmin havaittavissa tutkimukseen osallistujista, kun taas toisella tapaamiskerralla sokkireaktion tilalle oli tullut vihana ja katkeruutena ilmenevä ”protestivaihe”.⁵⁶ Seuranta-ajan lopussa monet seuratuista aikuisista olivat siirtyneet jo uudelleen orientoitumisen vaiheeseen. Monet olivat jo solmineet uusia avioliittoja, ja seuranta-aikana syntyi myös kolme uutta lasta uusiin muodostettuihin perheisiin.

Kokonaisuutena arvioiden onnettomuusperheiden perhepsykiatrinen seurantatutkimus oli merkittävä kehityssaskel Suomessa. Tutkimuksessa todettiin, että suuronnettomuuksissa tulee materiaalisen avun lisäksi ehdottomasti huolehtia myös uhrien henkisen avun ja tuen tarpeesta.⁵⁷ Erityisesti kriisin alkuvaiheessa onnettomuuden kohdanneet tarvitsevat kuuntelijan, joka ymmärtää heidän tilanteensa ja jolle he voivat kertoa menetyksestään ja tunteistaan yksityiskohtaisesti ja tarvittaessa monta kertaa.⁵⁸ Tämän takia tutkijaryhmän mukaan tulisikin määrätietoisesti kehittää henkisen avustustyön ja kriisiterapian valmiutta tulevia kriisitilanteita varten. Tähän tulisi pyrkiä lisäämällä koulutusta sellaisille ammattiryhmille, jotka kohtaavat työssään traumaattisen tilanteen kohdanneita henkilöitä.

Siinä missä usein aiemmin onnettomuuksien ja muiden traumaattisten kriisitilanteiden jälkeen psykologinen apu on tyrehtynyt akuutin vaiheen jälkeen, otettiin Lapualla onnettomuusperheet mukaan pidempiaikaiseen tutkimukseen, jonka kautta heitä myös ohjattiin tarpeen mukaan hoitoon. Tämän myötä perheillä oli mahdollisuus päästä ammattiavun piiriin vielä pitkään onnettomuuden jälkeen. Tämä on omalta osaltaan todennäköisesti nopeuttanut onnettomuusperheiden toipumista ja helpottanut normaaliin elämänrytmiin palaamista.

Tutkimuksen myötä on myös voitu valtakunnallisestikin todeta psykologisen kriisiavun tärkeys vastaavissa onnettomuustilanteissa. Lapuan patruunatehtaan räjähdysten jälkeen lisättiin koulutusta kriisitilanteiden varalle ja myöhemmin osittain myös näiden havaintojen ja uuden tutkimustyön pohjalta päädyttiin perustamaan varsinaisia päivystäviä kriisiryhmiä. Kriisiryhmien ansioista kriisiapua on nykyään tarjolla kaikille traumaattisiin tilanteisiin joutuneille ympäri vuorokauden.

---

⁵⁶ Nykytermein kyseessä on reaktiovaihe.

⁵⁷ Haaramo ym. 1985, 44.

⁵⁸ Haaramo ym. 1985, 40.

Lapuan onnettomuuden jälkeen Suomessa tapahtuneissa suuronnettomuuksissa on toteutettu useita vastaavia seurantatutkimuksia uhrien ja heidän omaistensa selviämisestä. Näistä esimerkeiksi voidaan nostaa vuonna 1994 tapahtunut matkustajalaiva Estonian uppoaminen, vuoden 1998 Jyväskylän junaonnettomuus ja vuonna 2002 Vantaan Myyrmäessä kauppakeskuksessa tapahtunut räjähdys.⁵⁹

Vuonna 2002 tapahtuneen Myyrmäen räjähdysten uhrien ja omaisten seurantatutkimuksesta kävi ilmi, että mielenterveyspalveluiden tarjonta oli liian hidasta ja riittämätöntä onnettomuuden uhreille ja heidän omaisilleen.⁶⁰ Hoitoon pääseminen oli hidasta, eikä annettu hoito ollut säännöllistä ja jatkuvaa. Kaikki eivät saaneet kriittisessä alun sokkivaiheessa apua ja myöhemmissä vaiheissa monet saivat tilanteeseensa nähden hyödytöntä hoitoa, joka puolestaan johtui hoitoa tarjoavien tahojen epäammattimaisuudesta.⁶¹ Tässäkin suhteessa Lapuan onnettomuuden psykologista kriisiapua voidaan pitää onnistuneena, sillä kaikki uhrit ja heidän omaisensa tavoitettiin hyvin pian onnettomuuden jälkeen ja myöhemminkin heitä varten palkattu psykologi hoiti ensisijaisesti heitä. Tähän voi omalta osaltaan vaikuttaa onnettomuuden tapahtumapaikka, Lapuan ollessa huomattavasti pienempi yhteisö kuin Vantaa.

On kuitenkin huomioitava, että Lapuallakaan kaikki onnettomuudessa osallisena olleet eivät päässeet avun piiriin. Rajanveto siitä, kuka oli uhri ja kuka tarvitsi psykologista apua, oli hyvin suoraviivainen. Psykologiseen seurantatutkimukseen kutsuttiin osallistumaan vain onnettomuudessa läheisensä menettäneitä perheitä. Huomiotta jäivät monet muut onnettomuuspaikalla olleet, kuten pelastushenkilökunta, ensihoitajat ja poliisit. Heille ei tarjottu minkäänlaista psykologista apua virallisilta tahoilta, sillä heitä ei pidetty sen ajan määritelmien mukaan onnettomuuden uhreina. Lähdeaineistossa on kuitenkin useita haastatteluita, joissa nämä henkilöt kertovat psyykkisestä oireilustaan onnettomuuden jälkeen.⁶²

---

⁵⁹ Esimeriksi Poijula 2004.

⁶⁰ Poijula 2004, 68.

⁶¹ Poijula 2004, 68.

⁶² Esimerkiksi Juurakko 2006, 67.

Loppulause

Lapuan patruunatehtaan räjähdys 13.4.1976 oli surullinen tragedia, joka tulee säilymään kansakunnan muistissa vielä pitkään. Lataamorakennus II tuhoutui valtavassa räjähdyksessä kokonaan, vieden samalla 40 työntekijän hengen ja aiheuttaen vammoja ja vahinkoa lähialueiden ihmisille sekä rakennuksille. Onnettomuus vaikutti lähes kaikkien lapualaisten elämään ja aiheutti paljon muutoksia niin Lapualla, kuin koko maassa. Monissa tulevilla suuronnettomuuksissa ja niiden jälkiseurausten hoidossa huomioitiin ja hyödynnettiin monia Lapuan onnettomuuden mukanaan tuomia oppeja.

Kaikki seikat huomioon ottaen Lapuan patruunatehtaan jälkeistä kriisityötä voidaan pitää varsin hyvin onnistuneena. Kaikki uhrit ja heidän omaisensa saatiin nopeasti niin konkreettisen avustus- ja rahoitustoiminnan, kuin psykologisen avun piiriin. Lapuan uhreille kerättiin suuri summa rahaa hyväntekeväisyyden kautta, joka saatiin sijoittamalla riittämään koko sille ajalle, kuin alun perin oli suunniteltu. Uhrien taloudellinen tukeminen onnistui Lapualla siten erittäin hyvin ja se todennäköisesti helpotti omaisten kokemaa taakkaa uudessa tilanteessa selviytymisestä.

Uhreilla oli käytettävissään psykologi ja mahdollisuus osallistua seurantatutkimukseen, joka puolestaan takasi pääsyn psykiatriseen hoitoon tarvittaessa. Tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden määrä väheni jokaisella tapaamiskerralla tutkimuksen kuluessa, jonka tutkijat tulkitsivat johtuvan pääosin siitä, että uhrien omaiset olivat jo siirtyneet elämässään eteenpäin, eivätkä enää kokeneet terveydentilansa puolesta tarvetta osallistua psykiatriseen tutkimukseen.

Kokonaisuutena ajatellen Lapuan patruunatehtaan räjähdysten uhreille tarjottiin konkreettista rahallista tukea ja psykologista tukea, joita molempia yhdisti jatkuvuus. Tukitoimet aloitettiin pian onnettomuuden jälkeen ja niitä myös jatkettiin pitkään onnettomuuden jälkeen. Uhrien selviytymistä edesauttoi myös tapahtumapaikka, sillä onnettomuus kosketti pientä kaupunkia ja erityisesti pientä työyhteisöä. Tämä yhteisöllisyys ja yhteenkuuluvuus on tuonut vertaistukea ja apua onnettomuudesta toipumiseen.

Lapuan onnettomuuden kriisityötä voidaan pitää suunnannäyttäjänä, joka loi pohjaa tulevien suuronnettomuuksien kriisityölle. Tästä huolimatta aihetta on tutkittu hämmästyttävän vähän ja aihetta lisätutkimukselle olisi paljonkin. Olen työssäni keskittynyt pääasiassa onnettomuuden jälkeiseen toimintaan asiantuntijan näkökulmasta, joka sai minut pohtimaan aiheen lähestymistä mahdollisesti uhrin näkökulmasta. Uhrin kokemukset onnettomuuden jälkeisestä ajasta ja tarjotusta

tuesta voisivat luoda erilaisen näkökulman onnettomuuden kriisityöhön ja sen onnistumiseen. Monet avun piirissä olleista henkilöistä ovat yhä elossa ja heille suunnatulla kyselytutkimuksella olisi mahdollisuus saada käsitys avustustoimenpiteiden onnistumisesta myös pitkällä aikavälillä.

Mielenkiintoinen tutkimusasetelma olisi myös perehtyä lehdistön toimintaan suuronnettomuuksissa ja sen vaikutuksista psyykkiseen selviytymiseen. Lehdistöä koskevia kommentteja ja mielipiteitä kerättiin Lapuan patruunatehtaan räjähdysen perhepsykiatriseen seurantatutkimukseen osallistuneilta ja myös Vantaan Myyrmäen räjähdysen uhreilta. Kandidaatintyön laajuuden vuoksi olen jättänyt ne tässä työssä käsittelemättä, mutta lehdistön toiminnasta ja toimintatapojen muutoksessa voisi myös olla aihetta omaksi tutkimukseksi. Myös Myyrmäen räjähdysen jälkihoito itsessään olisi mielenkiintoinen tutkimuksen aihe, jossa voisi tarkemmin pohtia ja selvittää syitä sille, miksi psykologisessa kriisiavussa ei onnistuttu yhtä hyvin, huolimatta huomattavasti myöhemmästä tapahtuma-ajankohdasta ja kehittyneistä tekniikoista.

Lähteet ja tutkimuskirjallisuus

I. Painetut lähteet

Haaramo Soili, Karanko Pirjo, Majava Heikki, Salokangas Tuulikki 1985: *Patruunatehtaan räjähdysonnettomuuden perhepsykiatrinen seurantalutkimus*, Reports of Psychiatria Fennica, Psychiatria Fennican julkaisusarja, Report no. 66, Psykiatrian tutkimussäätiö.

Onnettomuustutkintakeskus 1978: *Lapuan patruunatehtaan räjähdysonnettomuus 13.4.1976 - tutkintaselostus*.

Pojjula Soili 2004: *Myyrmannin räjähdys – uhrien ja omaisten psyykinen selviytyminen ja hoidon merkitys*, Sosiaali- ja terveysministeriön monisteita 13.

II. Tutkimuskirjallisuus

Hytönen Yki 2002: *Ihminen ihmiselle, Suomen Punainen Risti 1877–2002*, Suomen Punainen Risti.

Juurakko Arto 2006: *Patruunatehtaan räjähdys, Historiaa ja muistikuvia*, Edita.

Roiko-Jokela Heikki, Roiko-Jokela Tapio, Markkanen Joni 2023: *Valtion patruunatehtaasta globaaliksi markkinajohtajaksi, Lapuan patruunatehdas 1923–2023*, Nammo Lapua Oy.

Saari Salli 2000: *Kuin salama kirkkaalta taivaalta, Kriisit ja niistä selviytyminen*, kuudes painos, Otava.